

کتاب‌های مناسب آموزشی در مسیر صعود

تحلیل وضعیت کتاب‌های آموزشی از منظر آمار

طیبه الدوسی - سودابه درخشنده

برای ترسیم وضعیت آماری کتاب‌ها براساس نتیجه ارزیابی، به تفکیک دوره‌های متفاوت تحصیلی و انواع کتاب‌ها، به تحلیل این داده‌ها می‌پردازند.

براساس این بررسی، مجموع کتاب‌های رسیده، از ۴۶۵۷ عنوان در سال ۱۳۹۰، به ۴۲۳۲ عنوان در سال ۱۳۹۲ رسید. اختلاف مذکور به‌خاطر ورود حدود ۲۰۰۰ عنوان کتاب دوره پیش‌دبستانی به این فرایند است که برای اولین بار فراخوان شده بودند و چاپ‌های ۹۰-۱۳۷۸ را در بر می‌گرفتند. درصد کل کتاب‌های مناسب نیز از ۵۴/۶ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۵۸/۳ درصد در سال ۱۳۹۲ رسید که این رقم با توجه به حجم کتاب‌های آموزشی، رشد قابل ملاحظه‌ای در روند هم‌سویی تولیدات ناشران آموزشی با اهداف آموزشی و تربیتی با محوریت برنامه درسی را نشان می‌دهد.

براساس جدول ۱ که به مقایسه تطبیقی کتاب‌ها در سال‌های ۹۰، ۹۱ و ۹۲ اختصاص دارد. از مجموع ۴۶۵۷ عنوان کتاب رسیده در سال ۹۰، ۳۷۷۳ عنوان از مرحله غربال گذر کردند و وارد چرخه کارشناسی شدند.

در سال ۹۰، از مجموع کتاب‌های بررسی شده در دوره‌های گوناگون تحصیلی بدون احتساب دوره پیش‌دبستانی، دوره ابتدایی با ۷۷۶ عنوان (۳/۳۶ درصد) کتاب بررسی شده و ۴۴۱ عنوان (۸/۳۶ درصد) کتاب مناسب، از لحاظ تعداد کتاب و همچنین میزان انطباق کتاب‌ها با برنامه درسی، در صدر جدول

با توجه به نقش و جایگاه منابع آموزشی و تربیتی در فرایند یادگیری مؤثر دانش‌آموزان و تنوع محیط یادگیری و اهمیت بسته آموزشی در آموزش رسمی به‌عنوان مکمل کتاب‌های درسی در جهت ارتقای کیفی آموزش، سامان‌دهی این منابع به‌عنوان ضرورتی انکارناپذیر به «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» و به‌ویژه «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» سپرده شد. این مهم از سال ۱۳۷۸ با تصویب در شورای سازمان تحت عنوان «سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی» و استمرار آن با تصویب آیین‌نامه اجرای سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی در هشتصد و بیست و هشتمین جلسه شورای عالی، به‌طور جدی دنبال شد. هم‌اکنون در سال بیش از ۴۰۰ ناشر آموزشی بیش از ۴۰۰۰ عنوان کتاب را برای بررسی به دبیرخانه ارسال می‌کنند.

در پایان و اتمام مهلت دریافت کتاب‌های آموزشی ناشران در هر دوره بررسی که معمولاً پایان خردادماه هر سال است، کارشناسان دبیرخانه سامان‌دهی، ضمن استخراج مشخصات کتاب‌های مناسب، فهرستی از آن‌ها را برای تولید «کتاب‌نامه رشد» آماده می‌کنند. کتاب‌نامه رشد فهرست توصیفی کتاب‌های مناسب را در اختیار مخاطبان و علاقه‌مندان قرار می‌دهد. در ادامه، کارشناسان دبیرخانه پس از استخراج داده‌های لازم

جدول ۱. مقایسه وضعیت کتاب‌های آموزشی بررسی شده و مناسب در سال‌های ۹۰، ۹۱ و ۹۲ به تفکیک دوره‌های تحصیلی

ردیف	دوره آموزشی	بررسی شده ۹۰ درصد	بررسی شده ۹۱ درصد	بررسی شده ۹۲ درصد	مناسب ۹۰ درصد	مناسب ۹۱ درصد	مناسب ۹۲ درصد
۱	ابتدایی	۷۷۶	۳۶،۲۶	۳۳،۵۵	۱۰۸۴	۳۷،۹۸	۳۶،۴۸
۲	راهنمایی	۴۲۰	۱۹،۶۳	۴۳۵	۱۹،۸۰	۱۶،۲۲	۱۹،۹۵
۳	متوسطه	۵۵۵	۲۵،۹۳	۷۳۲	۱۰۰۵	۳۵،۲۱	۲۸،۴۹
۴	فنی و حرفه‌ای	۳۸۹	۱۸،۱۸	۲۹۳	۳۰۲	۱۰،۵۸	۱۵،۰۸
	جمع	۲۱۴۰	۱۰۰	۲۱۹۷	۱۰	۱۲۲۲	۱۰۰
۵	پیش دبستانی	۱۶۳۳	۴۵۸	۳۹۳	۸۲۰	۲۱۰	۱۸۰
	جمع کل	۳۷۷۳	۲۶۵۵	۳۲۴۷	۲۰۴۲	۱۲۸۵	۱۸۴۴

جمع کتاب‌های رسیده در سال ۹۰ = ۴۶۵۷ عنوان / جمع کتاب‌های رسیده در سال ۹۱ = ۳۴۷۲ عنوان / جمع کتاب‌های رسیده در سال ۹۲ = ۴۲۳۲ عنوان

به ترتیب در رتبه‌های سوم و چهارم جای گرفتند. براساس داده‌های جدول ۱، در سال ۹۱ دوره‌های ابتدایی، متوسطه اول، متوسطه نظری، و فنی و حرفه‌ای و کاردانش، با اندکی تفاوت در تعداد و درصد، همان جایگاه و همان ترتیب سال ۹۰ را داشتند با این تفاوت که تعداد عنوان‌های کتاب‌های دوره متوسطه نظری به تعداد قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است.

سال ۹۲ با ورود کتاب‌های داستانی، ادبی و شعر به جرگه کارشناسی همراه بود. در این سال، دوره ابتدایی با ۱۰۸۴ عنوان (۳۸/۱ درصد) کتاب بررسی شده و ۶۰۷ عنوان (۳۶/۵ درصد) کتاب مناسب، همچنان رتبه اول را از لحاظ فراوانی کتاب‌های بررسی شده و مناسب حفظ کرد. دوره متوسطه نظری با ۱۰۰۵ عنوان (۳۵/۲ درصد) کتاب بررسی شده و ۴۷۴ عنوان (۲۸/۴ درصد) کتاب مناسب، در ردیف دوم قرار گرفت. دوره راهنمایی

کتاب‌های آموزشی قرار دارد. بعضی از کارشناسان بر این باورند که نظام ارزشیابی توصیفی می‌تواند عاملی تأثیرگذار بر کیفیت کتاب‌های آموزشی این دوره باشد.

در سال ۹۰، دوره متوسطه نظری با ۵۵۵ عنوان (۲۵/۹۳ درصد) کتاب بررسی شده و ۲۹۵ عنوان (۲۴/۲ درصد) کتاب مناسب، رتبه دوم را از لحاظ تعداد کتاب و کتاب‌های مناسب و مرتبط با برنامه درسی کسب کرد. این نکته با توجه به نوع و سهم کتاب‌های این دوره (کمک آموزشی و کمک درسی) می‌تواند تحلیل متفاوتی داشته باشد که در تحلیل‌های جزئی‌تر هر دوره بررسی خواهد شد.

در همین سال، دوره راهنمایی با ۴۲۰ عنوان (۱۹/۶ درصد) کتاب بررسی شده و ۲۶۴ عنوان (۲۱/۶ درصد) کتاب مناسب، و دوره فنی و حرفه‌ای و کاردانش با ۳۹۹ عنوان (۱۷/۹ درصد) کتاب بررسی شده و ۲۲۲ عنوان (۱۸/۶ درصد) کتاب مناسب،

(متوسطه اول) با ۴۶۳ عنوان (۱۶/۳ درصد) کتاب بررسی شده و ۳۳۲ عنوان (۲۰ درصد) کتاب مناسب، و فنی و حرفه‌ای و کاردانش با ۳۰۲ عنوان (۱۱ درصد) کتاب بررسی شده و ۲۵۱ عنوان (۱۹/۱ درصد) کتاب مناسب در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

البته اگر این مقایسه تطبیقی را در خود دوره‌ها در سال‌های ۹۰، ۹۱ و ۹۲ داشته باشیم، شاهد نتایج جالبی خواهیم بود. طی این سه سال، میزان کتاب‌های مناسب دوره ابتدایی از ۵۷ درصد در سال ۹۰، به ۵۰ درصد در سال ۹۱ و ۵۶ درصد در

سال ۹۲ رسید. درصد کتاب‌های مناسب دوره راهنمایی یا همان متوسطه اول، از ۶۳ درصد در سال ۹۰ به ۶۵ درصد در سال ۹۱ و ۷۲ درصد در سال ۹۲ رسید.

در دوره متوسطه نظری هم، درصد کتاب‌های مناسب از ۵۳ درصد در سال ۹۰ به ۳۴ درصد در سال ۹۱ و ۴۷ درصد در سال ۹۲ رسید. کاهش درصد کتاب‌های مناسب این دوره در سال ۹۱، مربوط به حجم قابل توجهی از کتاب‌های کمک‌درسی با محوریت کتاب‌ها و تست‌های کنکور بوده است که ارتباطی با برنامه درسی ندارد. در واقع، کنکورزدگی کتاب‌های این دوره که با اهداف آموزشی و تربیتی دوره متوسطه مرتبط نیست، موجب افزایش سهم

کتاب‌های نامناسب و به زبان دیگر، کاهش درصد کتاب‌های مناسب شده است. چرا که ملاحظه می‌شود در سال ۹۲، با توجه به کاهش کتاب‌های کنکور، درصد کتاب‌های مناسب به‌طور قابل توجهی افزایش یافت.

در دوره متوسطه فنی و حرفه‌ای و کاردانش، درصد کتاب‌های مناسب از ۵۷ درصد در سال ۹۰، به ۶۰ درصد در سال ۹۱ و ۸۳ درصد در سال ۹۲ رسید. یعنی طی این سه سال روند صعودی و خطی را طی کرده است.

در مجموع، درصد کتاب‌های مناسب از ۵۴/۶ درصد در سال

۹۰ به ۵۸/۳ درصد در سال ۹۲ رسید که افزایش قابل توجهی داشته است.

برگزاری کارگاه‌های تبیینی و توجیهی، نشست و تعامل با ناشران، برگزاری جلسات حضوری کارشناسان و داوران با مؤلفان و ناشران به منظور تبیین اشکالات کتاب‌هایشان و پاسخ‌گویی به سؤالات، بازنگری و به‌روزرآوری شاخص‌ها و فرم‌های داوری، و نظارت بر ورود کتاب‌های استاندارد به مدارس، همه و همه می‌توانند عواملی اثرگذار بر روند افزایش کتاب‌های هم‌سو و متناسب با برنامه درسی باشند. گرچه هنوز فضای زیادی برای تلاش‌های بیشتر در جهت تقریب نظرات و نگاه‌های ناشران و مؤلفان با اهداف و رویکردهای برنامه درسی وجود دارد، ولی این گام‌ها می‌توانند نویدبخش آینده‌ای روشن باشند.

اما طبق آمارهای دریافتی، تولید کتاب‌های کمک‌درسی از ۲۹۰ عنوان (۲۸ درصد) در سال ۹۰، به ۳۲۱ عنوان (۳۳ درصد) در سال ۹۱ رسید و نسبت به سال قبل افزایش داشت. ولی در سال ۹۲ به ۲۶۴ عنوان (۲۰ درصد) رسید که نسبت به دو سال قبل کاهش نشان می‌دهد. به نظر می‌رسد، بخشی از این کاهش به تغییر نظام آموزشی از دوره راهنمایی به دوره متوسطه اول و تغییر پایه دوره ابتدایی برمی‌گردد. اما درصد کتاب‌های کمک‌آموزشی از ۷۲ درصد در سال ۹۰ به ۸۰ درصد در سال ۹۲ رسید که این افزایش می‌تواند به دلیل ورود کتاب‌های داستانی به چرخه بررسی کتاب‌های آموزشی در سال ۹۲ باشد.

با توجه به جدول ۳، از میان کتاب‌های کمک‌آموزشی بررسی شده در سال ۹۰، ۷۵۷ عنوان کتاب (۶۴ درصد) مناسب شناخته شدند. در سال ۹۱، این درصد کاهش یافت و به ۶۰ درصد رسید، در حالی که در سال ۹۲ دوباره درصد کتاب‌های مناسب کمک‌آموزشی به ۶۴ درصد افزایش یافت. کتاب‌های مناسب کمک‌درسی در سال ۹۰ نسبت به سال‌های ۹۱ و ۹۲ از درصد بالاتری یعنی ۳۷ درصد برخوردار بود. در دو سال ۹۱ و ۹۲، تعداد کتاب‌های مناسب کمک‌درسی ۳۲ درصد بود. کاهش کتاب‌های مناسب کمک‌درسی می‌تواند به دلیل تغییر نظام آموزشی دوره راهنمایی و همچنین پایه‌های جدید ابتدایی باشد.

درصد کل کتاب‌های مناسب نیز از ۵۴/۶ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۵۸/۳ درصد در سال ۱۳۹۲ رسید که این رقم با توجه به حجم کتاب‌های آموزشی، رشد قابل ملاحظه‌ای در روند هم‌سویی تولیدات ناشران آموزشی با اهداف آموزشی و تربیتی با محوریت برنامه درسی را نشان می‌دهد

جدول ۲. مقایسه وضعیت کتاب‌های آموزشی مناسب در سال‌های ۹۰، ۹۱ و ۹۲ به تفکیک انواع آن

سال	نوع کتاب	کمک آموزشی	درصد	کمک‌درسی	درصد	پیش‌دستانی	درصد
۹۰		۷۶۰	۶۴	۲۹۵	۳۶	۸۲۰	۵۰
۹۱		۶۵۰	۶۰	۳۲۶	۳۲	۲۱۰	۴۶
۹۲		۱۰۷۰	۶۴	۲۶۴	۳۲	۱۸۰	۴۶